

різними видами твірних основ. І хоча визначальну семантичну класифікацію прикметників виконують їх твірна основа, так як під її впливом формується семантичне значення деривата, суфікс є формальним показником структурної трансформації певної частини мови в прикметник. Словотвірні зв'язки деяких суфіксальних формантів на різних позиціях продуктивності іноді перехрещуються, утворюючи паралелізми. І саме тому розвиток сучасного словотвору вимагає все більшої уваги до семантичної структури похідних одиниць, що дало підґрунтя до появи функціонального напрямку в лінгвістиці, і відкриває нові можливості для поповнення теоретичних знань у дериватології.

Список використаної літератури

1. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія : навч. посіб. / В. О. Горпинич. – К. : Вища шк., 1999. – 207 с.
2. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / Duden. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich, 1984. – В. 4. – 800 S.
3. Илия Л. И. Очерки по грамматике современного французского языка / Л. И. Илия. – М. : Высш. шк., 1970. – 31 с.
4. Карпіловська Є. А. Конструювання складних словотворчих одиниць / Є. А. Карпіловська. – К. : Наук. думка, 1990. – 156 с.
5. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.
6. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1965. – 80 с.
7. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / А. Н. Зуев, И. Д. Молчанова, Р. З. Мурсов и др. ; под рук. М. Д. Степановой. – М. : Рус. яз., 1979. – 536 с.
8. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. – Tübingen : Narr, 1992. – 256 S.

Статтю подано до редколегії
14.03.2012 р.

УДК 811.112.2'373.7

О. А. Зубач – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Фразеологізми з літерним компонентом сучасної німецької мови: структурно-семантичний аспект

*Роботу виконано на кафедрі німецької філології
ВНУ ім. Лесі Українки*

Статтю присвячено вивченню структурно-семантичних особливостей формування семантики фразеологічних одиниць з літерним компонентом у сучасній німецькій мові. У дослідженні розкрито функціональність семантики літерного компонента фразеологічних одиниць. Першорядними структурно-семантичними механізмами формування семантики фразеологізмів з літерним компонентом є процеси переосмислення та субституція.

Ключові слова: фразеологізм, літерний компонент, структура, семантика, субституція.

Зубач О. А. Фразеологизмы с буквенным компонентом современного немецкого языка: структурно-семантический аспект. Стаття присвячена изучению структурно-семантических особенностей формирования семантики фразеологических единиц с буквенным компонентом в современном немецком языке. В исследовании раскрывается функциональность семантики буквенного компонента фразеологических единиц. Основными структурно-семантическими механизмами формирования семантики фразеологизмов с буквенным компонентом являются процессы переосмысления и субституция.

Ключевые слова: фразеологизм, буквенный компонент, семантика, структура, субституция.

Zubach O. A. Phraseological Units with Letter Component in Modern German: Structural-Semantic Aspects. The article focuses on the structural-semantic analysis of semantics of phraseological units with letter compo-

nent in Modern German. The functionality of the semantics of letter component of the phraseological units has been highlighted. To the main structural-semantic mechanisms of forming of the semantics of phraseological units with letter component belong such processes as metaphorical reconsideration and substitution.

Key words: phraseological unit, letter component, semantics, structure, substitution.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мова як засіб спілкування охоплює та розкриває всі сфери суспільного та культурного життя лінгвоспільноти, що «детермінується двома основними факторами: фрагментом реального світу, який впливає на колективну свідомість етносу (мається на увазі природне середовище етнічного колективу та матеріальну культуру артефактів, створену народом); особливостями колективної свідомості етнічної свідомості, які виявляються в неоднаковості логічного оперування тими ж реаліями зовнішнього світу, у різноманітності виявів «наївної», звичайної свідомості (насамперед її емоційно-оцінних, соціально-ціннісних, морально-етичних компонентів)» [2, 223–224].

Фразеологічна одиниця в антропоцентричній парадигмі є ментальною одиницею, у семантиці якої закладено базу для відображення та сприйняття предмета у його чуттєвій безпосередній цілісності та для актуалізації інформаційної основи у свідомості носіїв мови, що «уможливлює виділення типів когнітивних процедур у номінативній діяльності людини. До типів процедур, здійснюваних носіями мови, належать: денотативна обробка, яка оперує знаннями про властивості позначуваного; оцінна – інтерпретація позначуваного з позицій цілісної картини світу; мотиваційна – операції з уявленими або абстрактно представленими “образними” гештальт-структурами; емотивна емоційно-стилістична реакція на образну гештальт-структуру як відображення пережитих емоцій (почуттів); стилістичні операції соціального маркування умов, у яких відбувається мовлення» [7, 51].

Незважаючи на значну кількість досліджень літерних графічних комплексів [3; 5; 8] та фразеологічних одиниць із позицій різних наукових парадигм: семіотичної властивості мови та лінгвокультурології [1; 4; 7], у сучасному мовознавстві відсутні комплексні наукові розвідки у галузі структурно-семантичних властивостей фразеологічних одиниць з літерним компонентом сучасної німецької мови.

Актуальність роботи полягає у розкритті особливостей сприйняття літер у мовній картині світу німецької лінгвоспільноти. **Предмет дослідження** становлять структурні та семантичні властивості формування семантики фразеологічних одиниць з літерним компонентом (ФЛК). **Об’єктом** дослідження є фразеологічні одиниці з літерним компонентом сучасної німецької мови, які акумулюють поняття культури носіїв мови, транслуючи їх у знаковому втіленні. **Мета дослідження** – аналіз становлення семантики ФЛК у структурно-семантичній парадигмі, що передбачає розв’язання такого завдання: дослідити семантичні та структурні механізми формування семантики ФЛК. **Методи дослідження** зумовлені метою й аналізованим матеріалом, а саме: описовим та функціональним.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. ФЛК є не тільки ментальною одиницею, а й мовним знаком, якому належить надлишковість плану вираження та плану змісту й властиве номінативне значення, функціональність якого полягає у вираженні конотативного забарвлення уявлення про явища, події у соціальній та культурній сферах лінгвоспільноти, оскільки ці «знаки не просто несуть певну інформацію, а й справляють враження, створюють і викликають в пам’яті яскраві образи, апелюють до почуттів, інтересів, бажань» [6, 191].

Семантика ФЛК «утворюється в результаті переосмислення, «деактуалізації» компонентів [4, 8]. Унаслідок семантичного переосмислення складників з’являється конотативне значення, яке тісно пов’язане зі світосприйняттям мовців, тому що це переосмислення базується на народних асоціаціях та є найчастіше метафоричним» [4, 10], напр.: *Beine wie ein O haben* – «*auswärts gekrümmte Beine haben*» [10, 579].

Функціональність ФЛК, де літерний компонент несе певне комунікативне навантаження у процесі міжкультурної комунікації, есплікується крізь такі властивості:

I. Відтворюваність літерного комплексу у фразеологізмі сприяє декодуванню повідомлення та позитивної/негативної оцінки, напр.: *von A bis Z* – «*von Anfang bis Ende, ohne Ausnahme, vollständig*» [9, 25]. Виникнення ФЛК пов’язано із загальноприйнятим розташуванням літерного компонента в алфавіті ($A \rightarrow B \rightarrow \dots \rightarrow Z$), напр.: *Das A ist nicht so schwer wie das Z / Wer A sagt, muss auch B sagen* – «*wer etwas beginnt, muss es fortsetzen [und auch unangenehme Folgen auf sich nehmen]*» [11, 51].

II. Стилістичність структурної та семантичної конфігурації ФЛК уможливило процеси узагальнення та резюмування попередньої інформації у мовній картині світу, напр.: *das A und O* – «*die Hauptsache, das Wesentliche, der Kernpunkt*» [9, 25]. Первинність номінативної ознаки ФЛК фіксується у біблій-

ному походженні (*die Offenbarung des Johannes, Kapitell, Vers 8: «Ich bin das A und O, der Anfang und das Ende, spricht Gott der Herr»*), його вторинність виявляється в особливості сприйняття літерного порядку в грецькому алфавіті (*A (Alpha) → ... → O (Omega)*).

Субституційні трансформації у структурі ФЛК сприяють розширенню компонентного складу базової одиниці та утворенню нових фразеологізмів, напр.: *etw. ist das A und O für jem.* – «*eine Sache ist für ihn elementar wichtig, eine Lebensbedingung, die Grundvoraussetzung*» [11, 51]; *das A und O von etw. sein* – «*Anfang und Ende, alles bei einer Sache sein*» [11, 51].

III. Образно-метафорична форма фіксує результативність сприйняття навколишнього світу носіями мови крізь призму асоціативних відношень та прагматичних властивостей німецької мови, напр.: *jmdm. ein X für ein U vormachen* – «*jmdn. täuschen*» [9, 888].

В італійському алфавіті *U* заміняє *V* та позначає цифру 5. Поєднання двох *V* позначає 10 (*X*). Субституційні трансформації згідно протиставлення внаслідок вторинної номінації сприяли утворенню антонімічної ФЛК *ein X von einem U unterscheiden können* – «*sich nicht übertölpeln lassen*» [11, 933].

IV. Емоційно-експресивна виразність літерного компонента посилює вираження ставлення реципієнта та надання оцінки до зображуваного або позначуваного у комунікативному акті, напр.: *i bewahre! / i freilich – Ausruf des Erschreckens, der Abwehr* [9, 382].

Звук *i* в розмовній мові позначає різні настрої. У функціональному плані компонент *i* виокремлюється внаслідок народно-етимологічного переосмислення від вигуку 'igitt(igitt)' ('Gottogott') (*Gott bewahre!*) та слугує для вираження відмови, відрази, переляку або збентеження, напр.: *i, ist das hier schmutzig*. Вторинність семантики ФЛК есплікується внаслідок субституційної трансформації згідно протиставлення, напр.: *bis auf den i-Punkt / bis auf das (letzte) i-Tüpfelchen* – «*bis ins Letzte, ganz genau, sorgfältig*» [9, 385];

Da fehlt auch nicht das Pünktchen auf dem i – «*es ist alles vollkommen und vollständig*» [11, 778].

V. Лаконічність трансформативних механізмів акцентує експресивність плану вираження ФЛК вторинної номінації, напр.: *W-Achtzehner mit Durchblick / mit Hirn* – «*Soldat auf Zeit*» [10, 899] / *Das juckt keinen W-Achtzehner!* [10, 899].

Трансформаційні механізми за аналогією окреслюють стилістичні маркування семантики ФЛК сучасної німецької мови, напр.: *die Stunde X* – «*der noch unbekannte Zeitpunkt, an dem etw. [Entscheidendes] geschehen wird*» [9, 746];

der Tag X – «*[noch nicht offiziell bekannter] Tag, an dem etwas Entscheidendes geschehen soll*» [9, 752].

VI. Екстраполяція адресованості передбачає апелювання як до носіїв мови, так і до їх досвіду в оперуванні літерними компонентами для позначення раціонального у мовній картині світу носіїв мови, напр.: *ein Engel mit einem B davor sein* – «*jm., bes. ein Kind, das sich nicht so benimmt, wie man es von ihm erwartet, wie es sich gehört*» [9, 194].

VII. Локалізована автентичність співвідноситься з культурними, перцептивними й мовними еталонами, які вербалізуються у комунікативному просторі для відтворення складових мовної картини світу в синхронному плані, напр.: ФЛК *XU antwortet nicht* – «*der Mitschüler sagt bei Klassenarbeiten nicht vor*» походить з автентичного джерела, а саме, назви німецького фільму з Х. Аберсом 1932–1935 рр. «*FP 1 antwortet nicht*» [10, 933].

VIII. Архаїчність семантики ФЛК сучасної німецької мови розкриває інтралінгвальні особливості складових мовної картини світу у діахронній площині, напр.: *Anno Donimi (veralt.)* → «*im Jahre [des Herrn] / anno X / anno Tobak* – «*früher, aus alten Zeiten*» [9, 49].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фразеологічна одиниця з літерним компонентом сучасної німецької мови відображає сприйняття цілісної інформації внаслідок прагматичної взаємодії денотативної й оцінної обробки та мотиваційних механізмів формування семантики досліджуваних одиниць. Функціональність ФЛК у комунікативній парадигмі зумовлюється моделюванням, концептуалізацією та категоризацією мовних явищ внаслідок структурно-семантичних трансформацій у свідомості носіїв мови та синтезує результати раціональної обробки явищ навколишнього світу у мовно-культурній площині.

Перспективним є вивчення функціонування фразеологічних одиниць з літерним компонентом сучасної німецької мови у дискурсивній парадигмі.

Список використаної літератури

1. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць: на матеріалі німецької мови : монографія / М. В. Гамзюк. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2000. – 256 с.

2. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія / І. О. Голубовська. – [2-ге вид., випр. і доп.] – К. : Логос, 2004. – 284 с.
3. Гунчик І. О. Елементи знака-літери в сучасному французькому алфавіті / І. О. Гунчик // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2008. – № 4. – С. 263–264.
4. Жуков В. П. Русская фразеология / В. П. Жуков. – М. : Высш. шк., 1986. – 310 с.
5. Макарук Л. Л. Роль піктограм та ідеограм у структурі комунікативного акту / Л. Л. Макарук // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2009. – № 6. – С. 114–119.
6. Новиков Л. А. Избранные труды. Т. 1 : Проблемы языкового значения / Л. А. Новиков. – М. : Изд-во РУДН, 2001. – 672 с.
7. Полюжин М. М. Когнітивна інтерпретація національно-специфічного змісту фразеологічних одиниць / М. М. Полюжин, Н. Ф. Венжинович // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2010. – № 8. – С. 47–52.
8. Сидельникова Л. В. Еволюція літерних графічних комплексів у середньофранцузькій мові / Л. В. Сидельникова // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2011. – № 6. – С. 100–104.
9. Duden 11. Redewendungen. 2., neu bearb. u. aktual. Auflage / Duden 11. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2002. – 955 S.
10. Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache / H. Küpper. – Stuttgart : Ernst Klett Verlag für Wissen u. Bildung GmbH, 1987. – 959 S.
11. Röhrig L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. 3. Aufl. / L. Röhrig. – Freiburg ; Basel ; Wien : Verlag Herder, 1994. – 1910 S.

Статтю подано до редколегії
22.03.2012 р.

УДК 811.112.2'04:81'373.23

О. А. Карасенко – старший викладач кафедри іноземних мов Донецького інституту туристичного бізнесу

Ідіоматизовані найменування осіб чоловічої статі в середньовісній німецькій мові

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов ДІТБ

У статті здійснено аналіз ідіоматизованих похідних іменників із суфіксом *-er* на позначення осіб чоловічої статі, дібраних із лексикографічних джерел і писемних пам'яток середньовісній німецької мови. Визначено структурні, семантичні й функціональні властивості дериватів, їх умотивованість, проаналізовано особливості їх уживання й функціонування у текстах.

Ключові слова: середньовісній німецька мова, найменування чоловіків, семантика, вмотивованість, ідіоматизовані утворення.

Карасенко О. А. Идиоматические наименования лиц мужского пола в средневерхненемецком языке.

В статье анализируются идиоматические наименования лиц мужского пола, образованные с помощью суффикса *-er*. Материал отобран из лексикографических источников и тестов средневерхненемецкого периода. Определяются структурные, семантические и функциональные характеристики дериватов, их мотивация, проанализированы особенности их употребления и функционирования в текстах.

Ключевые слова: средневерхненемецкий язык, наименования мужчин, семантика, мотивация, идиоматические образования.

Карасенко О. А. Idiomatic Middle High German Nouns Denoting Males. This paper concerns the research of idiomatic derivative nouns with the suffix *-er* denoting males. The study of denominations of men is based on lexicographic and textual sources of Middle High German period. The structural, semantic and functional characteristics of derivative nouns as well as their motivation have been determined, the peculiarities of their use and functioning in texts have been analysed.

Key words: Middle High German, nouns denoting males, semantics, motivation, idiomatic derivative nouns.

Постановка наукової проблеми та її значення. Упродовж останніх десятиліть історичний словотвір середньовісній німецької (далі – свн) мови перебуває в центрі уваги вчених, які прово-